

نقش واسطه‌ای عدم ارضای نیازهای روان‌شناختی و خشم در رابطه بین رفتار کنترلی ادراک‌شده و زورگویی

مژگان سپاه منصور^{۱*}، عطیه امراللهی بیوکی^۲

چکیده:

مقدمه: هدف پژوهش حاضر بررسی رابطه بین رفتار کنترلی ادراک‌شده و زورگویی، و نقش واسطه‌ای عدم ارضای نیازهای روان‌شناختی و خشم در این رابطه بود.

روشن: تعداد ۴۸۰ نفر از دانشآموزان شهر تهران به صورت نمونه‌گیری خوشای تصادفی انتخاب شده و به پرسشنامه‌های رفتار کنترلی ادراک‌شده (بارثولومیو و همکاران، ۲۰۱۰)، پرسشنامه عدم ارضای نیازهای روان‌شناختی (بارثولومیو و همکاران، ۲۰۱۱) و پرسشنامه زورگویی و خشم (بوسورث و همکاران، ۱۹۹۹) پاسخ دادند. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از مدل معادلات ساختاری استفاده گردید.

یافته‌ها: نتایج نشان داد عدم ارضای نیازهای روان‌شناختی بر خشم و زورگویی اثر مستقیم و مثبت و تأثیر خشم بر زورگویی مثبت و معنادار است. تأثیر توجه مشروط منفی، تهدید و ارعاب و کنترل با بیش از حد رفتار بر عدم ارضای نیازهای روان‌شناختی مثبت و معنادار است؛ اما تأثیر کنترل با تحسین اپاداش بر عدم ارضای نیازهای روان‌شناختی معنادار نیست. تأثیر غیرمستقیم توجه مشروط منفی، تهدید و ارعاب و کنترل بیش از حد رفتار بر خشم و زورگویی مثبت و معنادار است. تأثیر غیرمستقیم عدم ارضای نیازهای روان‌شناختی بر زورگویی مثبت و معنادار است.

نتیجه‌گیری: یافته‌ها نقش رفتار کنترلی ادراک‌شده و عدم ارضای نیازهای روان‌شناختی بر خشم و زورگویی را مورد تأکید قرار می‌دهند.

وازگان کلیدی: رفتار کنترلی ادراک‌شده، عدم ارضای نیازهای روان‌شناختی، خشم، زورگویی.

^۱ دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکز، ^{*} نویسنده‌ی مسئول: drsepahmansour@yahoo.com

^۲ دانشجوی دکترای دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکز

Mediating Role of Failure to Satisfy Psychological needs and Anger in Relationship Between Bullying and Perceived Control Behavior

Sepah Mansour, M.; Amrolahi Boyouki, A.

Abstract:

Introduction: The aim of this study was to investigate the relationship between perceived control behavior and bullying behavior, and study of mediating role of failure to satisfy psychological needs and anger between them.

Method: 480 subjects selected from Tehran's student by random cluster sampling. All subjects answered to failure to satisfy psychological needs (Bartholomew, 2011), perceived control behavior (Bartholomew, 2011) and anger-bullying (Bosworth, 1999) questionnaires. For analyzing data structural equation modeling with LISREL software was used.

Results: Results showed a direct effect of non-satisfaction of psychological needs on anger and bullying is a significant positive. Anger has positive and significant impact on bullying. Given the negative effect of condition, intimidation and control over the behavior of the non-satisfaction of psychological needs is positive and significant. But the effect of controlling praise/reward on the non-satisfaction of psychological needs is not significant. Indirect negative impact of contingent consideration, intimidation and control over anger and bullying behavior is positive and significant. Direct effect on bullying is positive and significant non-satisfaction of psychological needs.

Conclusions: Overall results of perceived control behavior to fulfill psychological needs of anger and violence underscored deals.

Keywords: Perceived control behavior, Failure to satisfy Psychological needs, Anger, Bullying

مقدمه

رفتار زورگویی^۱ در سراسر جهان به عنوان یک مشکل عمومی و شایع در مدارس شناخته شده است (تاناکا،^۲ ۲۰۰۱؛ اندرهو^۳ و همکاران، ۲۰۰۵) که بر پیشرفت تحصیلی، سلامت و بهزیستی روانی و مهارت‌های اجتماعی، هم در افراد قربانی و هم در زورگویان تأثیرگذار است (رونالد^۴، ۲۰۰۲؛ بولتون^۵ و همکاران، ۲۰۰۸). قدری شکلی از رفتار تهاجمی فیزیکی یا کلامی عمدی است که به‌قصد آسیب

¹ Bullying

² Tanaka

³ Andreou

⁴ Ronald

⁵ Boulton

رساندن به دیگران صورت می‌گیرد و به طور معمول منجر به ایجاد یک نابرابری قدرت بین قربانی و زورگویی شود (Rigby^۱، ۲۰۰۲). انواع مختلفی از زورگویی وجود دارد که عبارت‌اند از: فیزیکی (دعوا کردن، لگد زدن، مشت زدن؛ کلامی (ناسزا گفتن، تهدید کردن، پخش شایعات تند و زننده؛ رابطه‌ای / اجتماعی (ازراج کردن از بازی یا گروه، نادیده گرفتن یا دعوت نکردن همکلاسی به مراسم) (کیانی راد، ۱۳۸۹). از این‌رو زورگویی فیزیکی و کلامی شکل مستقیم قدری محسوب می‌شود درحالی‌که زورگویی رابطه‌ای / اجتماعی اشاره به شکل غیرمستقیم زورگویی دارد. نتایج مطالعات حاکی از آن است که زورگویی مستقیم در بین پسرها از شیوع بیشتری برخورد است درحالی‌که زورگویی غیرمستقیم در بین دخترها از شیوع بیشتری برخوردار است (الگار^۲ و همکاران، ۲۰۱۵) زورگویی در دوره‌ی دبستان شروع شده و در دوران راهنمایی شدت می‌یابد (سویر و هیمل، ۲۰۱۵؛ Feldman^۳ و همکاران، ۲۰۱۵). مطابق با نتایج مطالعات رفتار سلامتی کودکان سن مدرسه (HBSC) ۴۱ درصد از دانشآموzan ۱۱ تا ۱۵ ساله در استونی قربانی قدری قرار گرفته‌اند؛ همچنین ۴۶ درصد دانشآموzan این رده سنی در رفتار زورگویی درگیر می‌شوند؛ علاوه بر این سازمان ملل متعدد در زمینه‌یابی از کشورهای اروپای مرکزی و شرقی دریافت که ۳۵ درصد از دانشآموzan سینین ۱۱ تا ۱۵ ساله در یک بازه‌ی زمانی دوماهه تحت زورگویی قرار گرفته‌اند (Panayiotis^۴ و همکاران، ۲۰۱۰). نتایج پژوهش بلندهمتان (۱۳۸۹) در ایران نشان داد به گزارش دانشآموzan، دست کم ۹/۲۲ درصد از آنان از چند بار در ماه تا چند بار در هفته قربانی زورگویی‌های دیگر دانشآموzan می‌شوند. با توجه به این‌که زورگویی اثرات کوتاه‌مدت و بلندمدتی بر سلامت روانی و جسمی و تحصیلی دانشآموzan دارد لذا شناسایی عوامل مؤثر بر آن حائز اهمیت است. یافته‌های قولاً ماریانی^۵ و هم‌میل، کان، کارپانزانو (۲۰۱۶) نیز نشان می‌دهد که قدری مثبت با نگرش مثبت نسبت به قدری و خشم همراه بود. قدری با مشکلات تنظیم خشم از طرف کودکان رابطه‌ی مثبت دارد. اسپلیچ^۶ و همکاران (۲۰۱۵) در پژوهشی به این نتیجه رسیدند که ارائه‌ی برنامه‌های آموزشی اجتماعی و احساسی در کلاس‌های درسی می‌تواند نقش مهمی در کنترل رفتارهای قدرمآبانه و گرایش به نزاع و همچنین اذیت و آزار بین دانشآموzan شود و معلمان باید در برنامه‌های درسی به این مسئله توجه کنند.

نظریه‌ی خودتعیین‌گری^۷، نظریه‌ای کلان درباره‌ی انگیزش، هیجان و رشد انسان است و به عواملی توجه می‌کند که فرایندهای مربوط به خودشکوفایی در انسان‌ها را بازداری یا تسهیل می‌کنند. عناصر اصلی نظریه‌ی خودتعیین‌گری را انواع انگیزش درونی- بیرونی و مجموعه‌ای از نیازهای روان‌شناختی که زیربنای این نوع انگیزش‌ها هستند تشکیل می‌دهد. همچنین محیط‌ها و

¹ Rigby² Elgar³ Feldman⁴ Panayiotis⁵ Golmaryami & Hemphill& Khan& Carpanzano⁶ Espelage⁷ Self-determination theory

گرایش‌های شخصیتی خاصی که بر نیازها و انواع انگیزش تأثیر می‌گذارند از دیگر عناصر این نظریه‌اند (بارد^۱، دسی^۲ و ریان^۳؛ ۲۰۰۴؛ ریو^۴، ۲۰۱۲). اساس نظریه‌ی خود تعین‌گری را نیازهای روان‌شناختی تشکیل می‌دهد که به عنوان انرژی لازم برای کمک به درگیری فعال با محیط پرورش مهارت‌ها و رشد سالم در نظر گرفته می‌شود (دسی و ریان، ۲۰۱۱). این نیازها به صورت فطری در تمامی انسان‌ها وجود دارند و برای خود تنظیمی و بهزیستی افراد ضروری هستند. این نیازها عبارت‌اند از: نیاز به خود مختاری^۵، شایستگی^۶ و ارتباط^۷ (ریان و دسی، ۲۰۰۰). نیاز خود مختاری، شامل داشتن احساس انتخاب در شروع، نگهداری و تنظیم فعالیت‌ها است. خود مختاری هنگامی اتفاق می‌افتد که افراد احساس کنند علت رفتارشان هستند یعنی آن‌ها احساس اراده‌ی مطمئن در انتخاب‌های خود دارند و قادر به عملکرد مطلوب هستند (فیلاک^۸ و شلدون^۹، ۲۰۰۳). شایستگی عبارت است از نیاز به مؤثر بودن در تعامل با محیط که بیانگر میل برای به کار بردن استعدادها و مهارت‌ها در انجام کار، دنبال کردن چالش‌های بهینه و تسلط یافتن بر آن‌ها است. ارتباط، نیاز به برقراری پیوندها و دلستگی‌های عاطفی با دیگران است و این نیاز بیانگر میل به درگیر بودن در روابط صمیمانه است (کلاسن^{۱۰}، پری^{۱۱}، فرنزل^{۱۲}، ۲۰۱۲).

احساس خود مختاری در انجام تکالیف باعث افزایش شایستگی می‌شود. شایستگی، اعتماد لازم برای احساس پذیرش و وابسته بودن به محیط پیرامون را فراهم می‌کند (اوردان^{۱۳} و اسکونفلدر^{۱۴}، ۲۰۰۶). در صورتی که نیازهای روان‌شناختی برآورده شوند احساس اعتماد به خود و خود ارزشمندی در افراد شکل می‌گیرد؛ اما در صورت ممانعت و عدم برآورده شدن این نیازها، فرد ادراکی شکننده، منفی، بیگانه و انتقادی از خود پرورش خواهد داد (چن^{۱۵} و جانگ^{۱۶}، ۲۰۱۰). به عبارت دیگر عدم برآورده شدن این نیازها به شکل گیری پاسخ‌های دفاعی و پیامدهای منفی عاطفی و رفتاری مانند افسردگی و خشم در افراد می‌انجامد (بارتلومو^{۱۷} و همکاران، ۲۰۱۱؛ نیامیک^{۱۸} و همکاران، ۲۰۰۹).

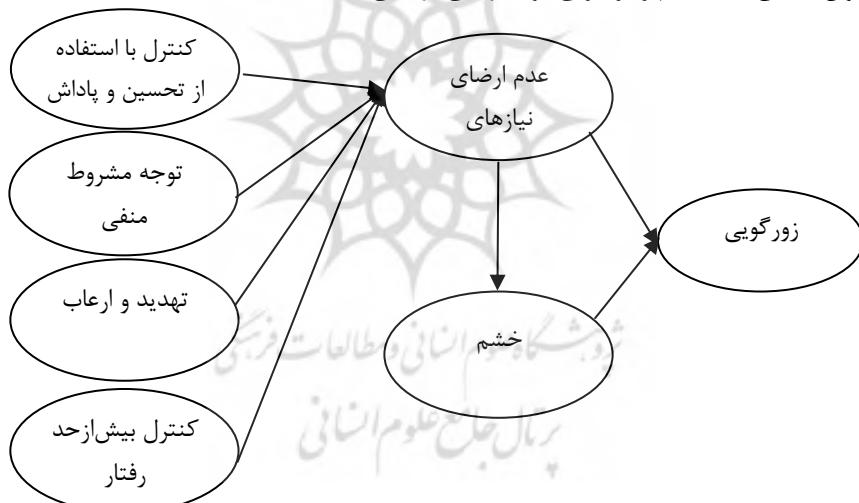
¹ Baard² Deci³ Ryan⁴ Reeve⁵ Autonomy⁶ Competence⁷ Relatedness⁸ Filak⁹ Sheldon¹⁰ Klassen¹¹ Perry¹² Frenzel¹³ Urdan¹⁴ Schoenfelder¹⁵ Chen¹⁶ Jang¹⁷ Bartholomew¹⁸ Niemiec

دیماری^۱ و مالکی^۲، ۲۰۰۲). مطابق با نظریه‌ی خودتعین‌گری، بافت اجتماعی بر میزان احساس فرد به خودمختاری، شایستگی و ارتباط با دیگران تأثیر می‌گذارد و برآورده شدن نیازهای اساسی روان‌شناختی بر پیامدهای عاطفی و رفتاری تأثیرگذار است (دسی و ریان، ۱۹۸۵؛ به نقل از حجازی، خضری آفر، امانی، ۱۳۹۱). این مفهوم‌سازی از نیازهای روان‌شناختی در پژوهش‌های مربوط به چگونگی اثرگذاری معلمان بر انگیزش و رفتار دانش‌آموزان به وسیله روش‌هایی که آنان از خودمختاری دانش‌آموزان حمایت یا ممانعت می‌کنند، مورد تأیید واقع شده است (پلتیر^۳ و شارپ^۴، ۲۰۰۹). معلمان کنترل کننده، دانش‌آموزان را برای عمل کردن، احساس کردن و فکر کردن به روش خاصی انتخاب شده توسط خودشان اجبار می‌کنند (آسور^۵، کاپلان^۶، کنت-میمن^۷ و روٹ^۸، ۲۰۰۵، ریو، ۲۰۰۹؛ بنابراین آن‌ها با ارائه‌ی دستور العمل‌ها، از انتقاد و عقاید مستقل جلوگیری می‌کنند و از عبارت «باید» بسیار استفاده می‌نمایند. معلمان کنترل کننده، فقط مطابق با دیدگاه خودشان، محیطی که بر کنترل، وظیفه و اجراء تأکید می‌کند را شکل می‌دهند. بارتولمو و همکاران (۲۰۱۰) در یک مدل مفهومی از رفتارهای کنترلی معلم، ^۹ مؤلفه‌ی کنترل با استفاده از تحسین و پاداش^۹، توجه مشروط منفی^{۱۰}، تهدید و ارعاب^{۱۱} و کنترل بیش از حد رفتار^{۱۲} را معرفی کردند. مطابق با بارتولمو و همکاران (۲۰۱۰) کنترل با استفاده از تحسین و پاداش اشاره به استفاده از جملات و عبارت‌های تشویقی و پاداش‌های بیرونی به منظور تقویت رفتارهای موردنظر دارد. از سوی دیگر زمانی که معلمی دانش‌آموزانش را به استفاده از تنبیه تهدید می‌کند تا آن‌ها برانگیخته شده و تلاش بیشتری در انجام تکالیف داشته باشند از رفتار کنترلی ارعاب استفاده می‌کند. توجه منفی مشروط، اشاره به عدم توجه، محبت و حمایت از سوی معلم زمانی که رفتارهای خاصی توسط افراد مهم که می‌توان به عنوان نظارت سرزده توصیف کرد اشاره دارد. نتایج پژوهش‌ها نشان داد رفتارهای کنترلی معلم با عواطف منفی دانش‌آموزان مانند خشم و اضطراب در حین یادگیری (آسور، کاپلان، کانات-مایون و روٹ، ۲۰۰۵) و به صورت منفی با پیشرفت تحصیلی (سوئنس^{۱۳}، سیرنس^{۱۴}، و استنکیست^{۱۵})

¹ Demaray² Mulaik³ Pelletier⁴ Sharp⁵ Assor⁶ Kaplan⁷ Kanat- Maymon⁸ Roth⁹ Controlling use of praise/ rewards¹⁰ Negative conditional regard¹¹ intimidation¹² Excessive controlling behaviour¹³ Soenens¹⁴ Sierens¹⁵ Vansteenkiste

دوچی^۱ و گومنس^۲ (۲۰۱۲) ارتباط دارد. تحسین نامناسب و ناپیوسته از سوی معلم منجر به تضعیف احساسات شایستگی و خودمختاری دانش‌آموزان می‌شود (هندلرلانگ^۳ و لپر^۴، ۲۰۰۲؛ هولمبیک^۵ و آموروس^۶، ۲۰۰۵) همچنین باربر^۷ (۲۰۰۵) اظهار می‌کند که استفاده از کنترل بیش از حد رفتار کودکان و نوجوانان، احساس خودمختاری و ارتباط آنان را تضعیف می‌کند. همچنین مطابق با نظر اسکینر^۸ و ولبورن (۱۹۹۴) محیط اجتماعی کلاس که تنافض و هرج و مرج، اجبار و غفلت را فراهم می‌کند مانع برای تحول نیازهای شایستگی، خودمختاری و ارتباط است. بر این اساس چنانچه نیازهای خودمختاری، شایستگی و ارتباط دانش‌آموزان ارضا نشود، آن‌ها خشم و اضطراب و رفتارهای پرخاشگرانه و زورگویی را تجربه خواهند کرد. با توجه به مطالب ارائه شده، هدف پژوهش حاضر آزمون مدلی بهمنظور فهم تأثیر ادراک دانش‌آموزان از رفتارهای کنترلی معلم (کنترل با استفاده از تحسین و پاداش، توجه مشروط منفی، تهدید و ارعاب و کنترل بیش از حد رفتار) بر احساس خشم و زورگویی از طریق نقش میانجی عدم ارضای نیازهای روان‌شناختی است.

شکل ۱ الگوی مفهومی پژوهش را نشان می‌دهد. این الگو بر مبنای نظریه‌ی خودتعیین‌گری تنظیم شده و نقش متغیرهای ادراک دانش‌آموزان از رفتارهای کنترلی معلم و عدم ارضای نیازهای روان‌شناختی را در خشم و زورگویی مورد بررسی قرار می‌دهد.

شکل ۱ - الگوی مفهومی پژوهش

¹ Dochy

² Goosens

³ Henderlong

⁴ Lepper

⁵ Hollembaek

⁶ Amorose

⁷ Barber

⁸ Skinner

روش

روش اجرای پژوهش حاضر توصیفی (غیرآزمایشی) و طرح پژوهشی همبستگی از نوع معادلات ساختاری است؛ زیرا در این پژوهش، روابط بین متغیرها در قالب الگوی علی مورد بررسی قرار می‌گیرد. جامعه‌ی آماری پژوهش حاضر دانش‌آموزان پسر دبیرستانی در شمال تهران بودند. ۴۸۰ پرسش‌نامه به صورت نمونه‌گیری خوش‌ای در بین دانش‌آموزان توزیع شد. به‌این ترتیب که شمال شهر تهران به پنج منطقه شمال، شرق، غرب، جنوب و مرکز تقسیم شد و از هر منطقه دو مدرسه به عنوان نمونه انتخاب شد. از این ۴۸۰ پرسش‌نامه‌ی توزیع شده در این پنج منطقه، تعداد ۴۲ پرسش‌نامه به دلیل اینکه به تعداد زیادی از سوالات پاسخ نداده بودند از تحلیل حذف شدند. در نهایت ۴۳۸ پرسش‌نامه وارد تحلیل شدند.

پرسش‌نامه رفتار کنترلی ادراک شده: برای اندازه‌گیری رفتار کنترلی ادراک شده از پرسش‌نامه‌ی بارثولومیو و همکاران (۲۰۱۰) استفاده شد. این پرسش‌نامه از ۱۲ گویه تشکیل شده است. این پرسش‌نامه مؤلفه‌های کنترل را با استفاده از تحسین و پاداش (۳ گویه)، توجه مشروط منفی (۳ گویه)، تهدید و ارعاب (۳ گویه) و کنترل بیش‌از‌حد رفتار (۳ گویه) می‌سنجد. گویه‌ها بر اساس طیف پنج درجه‌ای لیکرت از کاملاً مخالفم (۱) تا کاملاً موافقم (۵) اندازه‌گیری شدند. روایی این ابزار در پژوهش بارثولومیو و همکاران (۲۰۱۰) با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی موردن تأیید قرار گرفت و پایایی آن با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ برای تحسین و پاداش، توجه مشروط منفی، تهدید و ارعاب و کنترل بیش‌از‌حد رفتار به ترتیب ۰/۸۹، ۰/۷۸ و ۰/۷۲ به دست آمد. گروسوی و همکاران (۱۳۹۳) نیز در پژوهش خود، روایی این ابزار را تأیید کرده و آلفای آن را ۰/۷۸. گزارش کرده‌اند. ضریب همسانی درونی این مقیاس با آلفای کرونباخ برای کنترل با استفاده از تحسین و پاداش (۰/۷۸)، توجه مشروط منفی (۰/۷۰)، تهدید و ارعاب (۰/۸۱) و کنترل بیش‌از‌حد رفتار (۰/۷۰) به دست آمد. همچنین شاخص‌های به دست آمده از تحلیل عاملی تأییدی جهت بررسی روایی AGFI=۰/۹۳، GFI=۰/۹۰، RMSEA=۰/۰۵۷.

پرسش‌نامه عدم ارضای نیازهای روان‌شناسخی: برای اندازه‌گیری عدم ارضای نیازهای روان‌شناسخی از پرسش‌نامه‌ی بارثولومیو و همکاران (۲۰۱۱) استفاده شد. این پرسش‌نامه از ۱۲ گویه تشکیل شده است. این پرسش‌نامه مؤلفه‌های خودمختاری (۴ گویه)، شایستگی (۴ گویه) و ارتباط (۴ گویه) را می‌سنجد. گویه‌ها بر اساس طیف پنج درجه‌ای لیکرت از کاملاً مخالفم (۱) تا کاملاً موافقم (۵) اندازه‌گیری شدند. روایی این ابزار در پژوهش بارثولومیو و همکاران (۲۰۱۰) با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی موردن تأیید قرار گرفت و پایایی آن با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ برای خودمختاری، شایستگی و ارتباط به ترتیب ۰/۸۰، ۰/۷۲ و ۰/۷۶ به دست آمد. حسینی و همکاران (۱۳۹۳) در پژوهشی ضریب آلفای کلی این پرسش‌نامه را ۰/۸۹ گزارش کرده‌اند. ضریب همسانی درونی این مقیاس با آلفای کرونباخ برای خودمختاری (۰/۸۷)، شایستگی (۰/۹۲) و ارتباط (۰/۸۸)

به دست آمد. همچنین شاخص‌های به دست آمده از تحلیل عامل تأییدی جهت بررسی روایی $RMSEA = 0.049$, $GFI = 0.95$ نشان از برازنده‌گی مناسب الگو با داده‌ها دارد.

پرسش‌نامه خشم: برای اندازه‌گیری خشم از پرسش‌نامه‌ی بوسورث و همکاران (۱۹۹۹) استفاده شد. این پرسش‌نامه از ۴ گویه تشکیل شده است. گویه‌ها بر اساس طیف لیکرت پنج درجه‌ای (کاملاً مخالفم=۱ تا کاملاً موافقم=۵) نمره‌گذاری شدند. روایی این ابزار در پژوهش بوسورث و همکاران (۱۹۹۹) با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی مورد تأیید قرار گرفت و پایایی آن با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ $\alpha = 0.89$ به دست آمد. (بزدخواستی، ۱۳۸۸) ضریب پایایی این پرسش‌نامه را $\alpha = 0.78$ گزارش گرده است. ضریب همسانی درونی این پرسش‌نامه با استفاده از روش آلفای کرونباخ $\alpha = 0.90$ به دست آمد. همچنین شاخص‌های تحلیل عامل تأییدی $RMSEA = 0.027$, $GFI = 0.94$

پرسش‌نامه زورگویی: برای اندازه‌گیری زورگویی از پرسش‌نامه‌ی بوسورث و همکاران (۱۹۹۹) استفاده شد. این پرسش‌نامه از ۵ گویه تشکیل شده است. گویه‌ها بر اساس طیف لیکرت پنج درجه‌ای (کاملاً مخالفم=۱ تا کاملاً موافقم=۵) نمره‌گذاری شدند. روایی این ابزار در پژوهش بوسورث و همکاران (۱۹۹۹) با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی مورد تأیید قرار گرفت و پایایی آن با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ $\alpha = 0.91$ به دست آمد. محسن زاده و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهشی، روایی آن را با تحلیل عاملی تأییدی و پایایی آن را با آلفای کرونباخ $\alpha = 0.79$ تأیید کرده است. ضریب همسانی درونی این پرسش‌نامه با استفاده از روش آلفای کرونباخ $\alpha = 0.90$ به دست آمد. همچنین شاخص‌های تحلیل عامل تأییدی $RMSEA = 0.033$, $GFI = 0.95$, $AGFI = 0.94$ نشان می‌دهد که الگو با داده‌ها برازش مناسبی دارد.

پس از محاسبه‌ی شاخص‌های توصیفی متغیرهای پژوهش، به منظور بررسی روابط علی‌بین متغیرها از روش معادلات ساختاری استفاده شد. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزارهای SPSS و LISREL استفاده گردید.

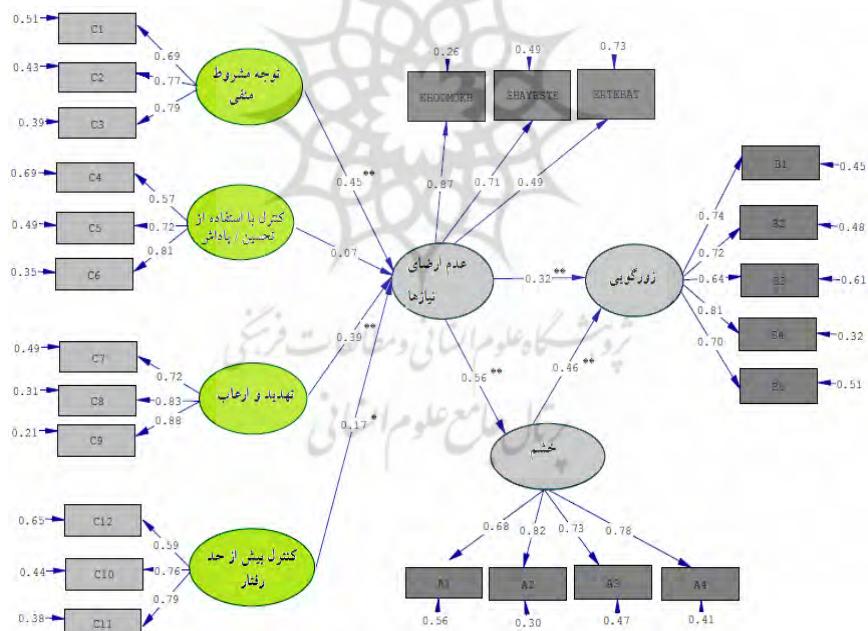
یافته‌ها

با توجه به اینکه مبنای تجزیه و تحلیل الگوهای علی، ماتریس همبستگی است. ماتریس همبستگی، میانگین و انحراف معیار متغیرهای موردنبررسی، در جدول ۱ ارائه شده است. همان‌طور که در جدول ۱ مشاهده می‌شود ضریب همبستگی توجه مشروط منفی ($r = -0.39$)، کنترل با تحسین / پاداش ($r = 0.51$), تهدید و ارعاب ($r = 0.48$) و کنترل بیش از حد رفتار ($r = 0.45$) با عدم ارضای نیازهای روان‌شناختی مثبت و معنادار است. ضریب همبستگی عدم ارضای نیازهای روان‌شناختی با خشم ($r = 0.59$) و زورگویی ($r = 0.47$) مثبت و معنادار است. ضریب همبستگی خشم با زورگویی ($r = 0.51$) مثبت و معنادار است.

جدول ۱- ماتریس همبستگی متغیرهای پژوهش

	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	متغیرها
۱								۱- توجه مشروط منفی
۲						۱	۰/۶۱**	۲- کنترل با تحسین / پاداش
۳						۱	۰/۷۴** ۰/۰۵۹**	۳- تهدید و ارعاب
۴					۱	۰/۵۷** ۰/۰۵۴** ۰/۰۴۹**	۴- کنترل بیش از حد رفتار	
۵				۱	۰/۴۵** ۰/۰۴۸** ۰/۰۳۹** ۰/۰۵۱**	۵- عدم ارضای نیازهای روان‌شناختی		
۶			۱	۰/۰۵۹** ۰/۰۳۳** ۰/۰۳۸** ۰/۰۴۰** ۰/۰۲۴**	۶- خشم			
۷	۱	۰/۰۵۱** ۰/۰۴۷** ۰/۰۲۱** ۰/۰۲۹** ۰/۰۴۴** ۰/۰۲۰**						۷- زورگویی
	۲/۸۹	۲/۹۸	۲/۸۳	۳/۰۸	۳/۰۰۳	۳/۰۴	۳/۴۸	میانگین
	۰/۹۴	۰/۹۷	۰/۹۵	۰/۸۶	۰/۰۹۴	۰/۰۹۱	۰/۰۸۶	انحراف معیار

**P<۰/۰۱ *P<۰/۰۵

Chi-Square=521.89, df=216, P-value=0.00000, RMSEA=0.057

شکل ۲- الگوی برآشش شده پژوهش

شکل ۲ الگوی برآذش شده پژوهش را نشان می‌دهد. اعداد روی مسیرها، پارامترهای استانداردشده‌اند. مطابق با شکل ۲، بهغیراز مسیر کنترل با استفاده از تحسین و پاداش بر عدم ارضای نیازهای روان‌شناختی تمام مسیرها معنادار هستند. بهغیراز مسیر کنترل بیش از حد رفتار به عدم ارضای نیازهای روان‌شناختی که در سطح ($P < 0.05$) معنادار است، بقیه‌ی مسیرها در سطح ($P < 0.01$) معنادارند.

ازآنچاکه هدف پژوهش حاضر بررسی نقش عدم ارضای نیازهای روان‌شناختی در بین کنترل رفتاری ادرآکشده با خشم و زورگویی به روش معادلات ساختاری است؛ در جدول ۲ ضرایب اثر مستقیم، غیرمستقیم، کل، واریانس تبیین شده و سطح معناداری بین متغیرهای پژوهش آورده شده است.

جدول ۲- برآورد ضرایب استانداردشده اثر مستقیم، غیرمستقیم، کل و واریانس تبیین شده‌ی الگو

تبیین شده	واریانس	اثر مستقیم		مسیر
		اثر کل	اثر غیرمستقیم	
به روی زورگویی از:				
		-	-	خشم
		-	-	عدم ارضای نیازهای روان‌شناختی
٪۳۳	٪۵۸	٪۲۶**	٪۳۲**	توجه مشروط منفی
		-	-	کنترل با تحسین / پاداش
		-	-	تهدید و ارعاب
		-	-	کنترل بیش از حد رفتار
به روی خشم از:				
		-	-	عدم ارضای نیازهای روان‌شناختی
٪۳۱	٪۵۶**	-	٪۵۶**	توجه مشروط منفی
		-	-	کنترل با تحسین / پاداش
		-	-	تهدید و ارعاب
		-	-	کنترل بیش از حد رفتار
به روی عدم ارضای نیازهای				
		-	-	روان‌شناختی از:
٪۳۹	٪۴۵**	-	٪۴۵**	توجه مشروط منفی
		-	-	کنترل با تحسین / پاداش
		-	-	تهدید و ارعاب
		-	-	کنترل بیش از حد رفتار

** $P < 0.01$ * $P < 0.05$

همان طور که در جدول ۲ مشاهده می‌شود، تأثیر مستقیم عدم ارضای نیازهای روان‌شناختی $\beta = 0.46$ و خشم $\beta = 0.32$ بر زورگویی در سطح ($P < 0.01$) مثبت و معنادار است. تأثیر مستقیم عدم ارضای نیازهای روان‌شناختی بر خشم $\beta = 0.56$ در سطح ($P < 0.01$) مثبت و معنادار است. تأثیر مستقیم توجه مشروط منفی ($\beta = 0.45$)، تهدید و ارعاب ($\beta = 0.39$) و کنترل بیش از حد رفتار ($\beta = 0.17$) بر عدم ارضای نیازهای روان‌شناختی مثبت و معنادار است؛ اما تأثیر کنترل با تحسین / پاداش بر عدم ارضای نیازهای روان‌شناختی معنادار نیست. تأثیر غیرمستقیم توجه مشروط منفی، تهدید و ارعاب و کنترل بیش از حد رفتار بر خشم و زورگویی مثبت و معنادار است. تأثیر غیرمستقیم عدم ارضای نیازهای روان‌شناختی بر زورگویی مثبت و معنادار است. درمجموع ۳۳ درصد از واریانس زورگویی، ۳۱ درصد از واریانس خشم و ۳۹ درصد از واریانس عدم ارضای نیازهای روان‌شناختی توسط مدل پژوهش تبیین می‌شود. مشخصه‌های برازنده‌گی الگوی معادلات ساختاری در جدول ۳ آورده شده است.

جدول ۳- مشخصه‌های برازنده‌گی الگوی تحلیل مسیر

NNFI	CFI	AGFI	GFI	RMSEA	χ^2/df
۰.۹۵	۹۷	۰.۹۱	۰.۹۴	۰.۰۵۷	۲/۴۲

بر اساس جدول ۳ نسبت χ^2 به درجه آزادی ($\chi^2/df = 2/42$) شاخص نکویی برازش ($GFI = 0.94$)، شاخص تعديل شده نکویی برازش ($AGFI = 0.91$) و ریشه خطای میانگین مجددات تقریب ($RMSEA = 0.057$) در سطح مناسبی هستند؛ بنابراین برازش الگوی برازش شده‌ی پژوهش در سطح مناسبی است.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر بررسی رابطه‌ی بین رفتار کنترلی ادراک شده و عدم ارضای نیازهای روان‌شناختی، خشم و رفتار زورگویی با استفاده از مدل معادلات ساختاری بود. نتایج معادلات ساختاری نشان داد که الگوی پیشنهادی با داده‌های این پژوهش برازش نسبتاً خوبی دارد و می‌تواند ۳۳ درصد از واریانس زورگویی، ۳۱ درصد از واریانس خشم و ۳۹ درصد از واریانس عدم ارضای نیازهای روان‌شناختی را تبیین کند. نتایج پژوهش با توجه به فرضیه‌های پژوهش مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرند:

بر اساس یافته‌های پژوهش، ادراک دانش‌آموزان از رفتارهای کنترلی معلم (توجه مشروط منفی، تهدید و ارعاب و کنترل بیش از حد رفتار) بر عدم ارضای نیازهای روان‌شناختی تأثیر مستقیم و معناداری دارند؛ اما تأثیر کنترل با استفاده از تحسین و پاداش بر عدم ارضای نیازهای روان‌شناختی معنادار نبود. این یافته با یافته‌های هندرللانگ و لپر (۲۰۰۲)؛ هولمیک و آموروس (۲۰۰۵) و باربر

(۲۰۰۵) همسو است. با توجه به این یافته می‌توان گفت معلمانی که دارای رفتارهای کنترلی هستند نسبت به دانش‌آموزانی که مطابق با معیارهایشان رفتار نکرده‌اند، مخالفت یا بازگیری نشان می‌دهند. هنگامی که محیط‌های آموزشی کنترل کننده باشند، دانش‌آموزان احساس عاملیت نمی‌کنند و درنتیجه خودشان را در شروع، نگهداری و تنظیم فعالیت‌ها مختار نمی‌دانند و همین امر باعث عدم برآورده شدن نیازهای اساسی روان‌شناختی آن‌ها می‌شود. در این راستا مطابق با بارتلمو و همکاران (۲۰۰۹) به کارگیری راهبردهای انگیزشی کنترلی مانند توجه منفی مشروط و تهدید و ارعاب تأثیر منفی بر بهزیستی افراد دارد. والراند (۱۹۹۷) بیان می‌کند وقتی دانش‌آموزان معلمانی داشته باشند که از خودمختاری دانش‌آموزان حمایت کنند، به طور درونی برانگیخته می‌شوند و خودتنظیمی، خودمختاری بالاتری خواهند داشت و عملکرد آن‌ها در مدرسه از دانش‌آموزانی که خیلی کنترل شده‌اند بیشتر است.

همچنین بر مبنای یافته‌های پژوهش، عدم ارضای نیازهای روان‌شناختی بر احساس خشم و زورگویی تأثیر مستقیم دارد. نتایج نشان داد که اثر عدم ارضای نیازهای روان‌شناختی بر خشم و زورگویی مثبت و معنادار است. این یافته با نتایج بارتولمو و همکاران (۲۰۱۱)؛ نیامیک و همکاران (۲۰۰۹)؛ دیماری و مالکی (۲۰۰۲) همسو است. نظریه‌ی خودتعین‌گری (دسی و ریان، ۱۹۸۵) بیان می‌کند که ارضای نیازهای روان‌شناختی بر نتایج مثبت شناختی، رفتاری و عاطفی اثر می‌گذارد. مطابق با نظریه‌ی خودتعین‌گری منبع رشد و کارکرد سالم، ارضای نیازهای روان‌شناختی است؛ چنانچه نیازها به طور مستمر ارضا شوند، افراد به طور مؤثر رشد و عمل می‌کنند؛ اما اگر از ارضای این نیازها جلوگیری شود، افراد به احتمال بیشتری با ناهنجاری و عدم عملکرد بهینه مواجه خواهند بود. مطابق با نظر دسی و ریان (۱۹۹۶) جوانب تاریک رفتار انسان از قبیل انواع خاص آسیب‌شناسی روانی، پیش‌داوری و پرخاشگری در قالب واکنش‌هایی به نیازهای روان‌شناختی که با مانع روبرو شده‌اند شناخته می‌شوند.

بر مبنای یافته‌های پژوهش، ادراک دانش‌آموزان از رفتارهای کنترلی معلم (توجه مشروط منفی، تهدید و ارعاب و کنترل بیش از حد رفتار) از طریق عدم ارضای نیازهای روان‌شناختی بر احساس خشم و زورگویی تأثیر غیرمستقیم دارد؛ بنابراین تأثیر غیرمستقیم ادراک دانش‌آموزان از رفتارهای کنترلی معلم بر خشم و زورگویی، مثبت و معنادار است. نتایج پژوهش همسو با یافته‌های هین، کوکا، هاگر (۲۰۱۵) است. مطابق با نظریه‌ی خودتعین‌گری، ارضای نیازهای روان‌شناختی وابسته به بافتی است که فرد در آن قرار دارد. به عبارت دیگر بافت اجتماعی بر احساس فرد به استقلال، شایستگی و ارتباط تأثیر می‌گذارد (دسی و ریان، ۱۹۸۵). محیط‌هایی که در آن‌ها نیاز افراد به خودمختاری نادیده گرفته شود و آن را ناکام کنند، کنترل کننده نامیده می‌شوند و مطابق با نتایج، این محیط‌ها منجر به عدم ارضای نیازهای روان‌شناختی و پیامدهای منفی مانند خشم و زورگویی می‌شوند. درنهایت مطابق با فرضیه‌ی ششم پژوهش ادراک دانش‌آموزان از رفتارهای کنترلی معلم (کنترل با استفاده از تحسین و پاداش، توجه مشروط منفی، تهدید و ارعاب و کنترل بیش از حد رفتار)

از طریق خشم بر زورگویی تأثیر غیرمستقیم دارد؛ بنابراین، تأثیر غیرمستقیم ادراک دانش‌آموزان از رفتارهای کنترلی معلم بر خشم و زورگویی مثبت و معنادار است. بر اساس یافته‌های آسور کاپلان، رفتارهای کنترلی معلم با عواطف منفی دانش‌آموزان مانند خشم و اضطراب در حین یادگیری ارتباط دارد. بر همین اساس می‌توان گفت هنگامی که معلمان از رفتارهای کنترلی در کلاس استفاده می‌کنند دانش‌آموزان احساس می‌کنند که از آزادی عمل، انتخاب و اختیار برخوردار نیستند که این بهنوبه خود منجر به ایجاد خشم و درنهایت زورگویی در آن‌ها می‌شود چراکه مطابق با نظریه‌ی خودتعین‌گری، افراد به‌طور طبیعی به خودسامان‌دهی و خودادباعی در آعمال خود مطابق بالرزش‌ها و علایق خود گرایش دارند هنگامی که نوجوانان در درون بافت‌های کنترل کننده‌ی روان‌شناسختی قرار دارند خودتعین‌گری آنان منع خواهد شد (حجاری و همکاران، ۱۳۹۱).

یافته‌های پژوهش حاضر دارای تلویحات کاربردی است. برنامه‌ریزی و اجرای هر برنامه مربوط به کاهش پرخاشگری و زورگویی نوجوانان مستلزم تشخیص عناصر و مؤلفه‌های مؤثر در آن است. نتایج حاصل از این پژوهش می‌تواند مورد توجه برنامه‌ریزی‌ها، اقدامات و اصلاحات نهاد آموزش و پرورش قرار گیرد. در پژوهش حاضر، نقش جنسیت در رابطه‌ی بین متغیرها بررسی نشده است؛ بنابراین پیشنهاد می‌شود که مسئله‌ی جنسیت در پژوهش‌های آتی مورد بررسی قرار گیرد. همچنین داده‌های پژوهش حاضر با استفاده از ابزارهای خودگزارش‌دهی بوده است؛ داده‌هایی که با استفاده از ابزارهای خودگزارش‌دهی به دست می‌آیند سه‌وْهَا یا عمدًا دارای سوگیری هستند؛ بنابراین پیشنهاد می‌گردد در پژوهش‌های آینده از روش‌های تحقیق کیفی و آمیخته استفاده گردد.

منابع

- بلندهمتان، ک. (۱۳۸۹). توصیف و مقایسه میزان شیوع زورگویی و انواع آن در مدارس راهنمایی استان کردستان. طرح پژوهشی دانشگاه کردستان.
- حجازی، الف، خضری آذر، ۵. و امانی، ج. (۱۳۹۱). ادراک دانش‌آموز از حمایت معلم از خودمختاری و خودکارآمدی انگلیسی: نقش واسطه‌ای نیازهای اساسی روان‌شناسختی. مجله‌ی مطالعات آموزش و یادگیری، ۴، ۱، ۴۹-۲۹.
- حسینی، ب. و بهزادفر، م. (۱۳۹۳). رابطه بین ارضای نیازهای روانی بنيادین (خودمختاری، ارتباط و شایستگی) با انگیزش پیشرفت تحصیلی (انگیزش درونی، انگیزش بیرونی و عدم انگیزش). اولین کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم تربیتی و روان‌شناسی، مطالعات اجتماعی و فرهنگی، تهران، موسسه آموزش عالی مهر ارونده، مرکز راهکارهای دستیابی به توسعه پایدار.
- کیانی راد، د. (۱۳۸۹). ارتباط بین قدری در مدرسه با عزت نفس و تعلق به مدرسه در بین دانش‌آموزان سال دوم راهنمایی مدارس پسرانه شهر تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تهران.

گروسوی، ب.; گروسوی، س. و انجم شعاع، ف. (۱۳۹۳). رابطه نگرش، خصوصیات شخصیتی و منبع کنترل ادراک شده با انواع رفتارهای رانندگی. مجله بهداشت و توسعه. دوره ۳، شماره ۱، ۴۸-۶۱

محسن‌زاده، ف.، عارفی، م. و افطاری، ش.، (۱۳۹۴). رابطه رفتار زورگویی با عوامل فردی، خانوادگی و ادراک از محیط مدرسه در دانش‌آموزان دوره‌ی راهنمایی. فصلنامه پژوهش در سلامت روان‌شناختی، دوره نهم، شماره دوم، ۵۴-۶۱.

Andreou, E., Vlachou, A., & Didaskalou, E. (2005). The Roles of Self-Efficacy, Peer Interactions and Attitudes in Bully-Victim Incidents Implications for Intervention Policy-Practices. *School Psychology International*, 26(5), 545-562.

Assor, A., Kaplan, H., Kanat-Maymon, Y., & Roth, G. (2005). Directly controlling teacher behaviors as predictors of poor motivation and engagement in girls and boys: The role of anger and anxiety. *Learning and Instruction*, 15(5), 397-413.

Baard, P. P., Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2004). Intrinsic Need Satisfaction: A Motivational Basis of Performance and Well-Being in Two Work Settings. *Journal of applied social psychology*, 34(10), 2045-2068.

Barkoukis, V., Hagger, M. S., Lambropoulos, G., & Tsorbatzoudis, H. (2010). Extending the trans-contextual model in physical education and leisure-time contexts: Examining the role of basic psychological need satisfaction. *British Journal of Educational Psychology*, 80(4), 647-670.

Bartholomew, K. J., Ntoumanis, N., & Thøgersen-Ntoumani, C. (2009). A review of controlling motivational strategies from a self-determination theory perspective: Implications for sports coaches. *International Review of Sport and Exercise Psychology*, 2(2), 215-233.

Bartholomew, K., Ntoumanis, N., & Thøgersen-Ntoumani, C. (2011). Self-determination theory and the darker side of athletic experience: The role of interpersonal control and need thwarting. *Sport and Exercise Psychology Review*, 7(2), 23-27.

Boulton, M. J., Trueman, M., & Murray, L. (2008). Associations between peer victimization, fear of future victimization and disrupted concentration on class work among junior school pupils. *British Journal of Educational Psychology*, 78(3), 473-489.

Chen, K. C., & Jang, S. J. (2010). Motivation in online learning: Testing a model of self-determination theory. *Computers in Human Behavior*, 26(4), 741-752.

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2011). Self-determination theory. *Handbook of theories of social psychology*, 1, 416-433.

Demaray, M. K., & Malecki, C. K. (2002). Critical levels of perceived social support associated with student adjustment. *School Psychology Quarterly*, 17(3), 213.

- Elgar, F. J., McKinnon, B., Walsh, S. D., Freeman, J., Donnelly, P. D., de Matos, M. G., & Currie, C. (2015). Structural determinants of youth bullying and fighting in 79 countries. *Journal of Adolescent Health, 57*(6), 643-650.
- Espelage, D. L., Rose, C. A., & Polanin, J. R. (2015). Social-emotional learning program to reduce bullying, fighting, and victimization among middle school students with disabilities. *Remedial and special education, 36*(5), 299-311.
- Feldman Hertz, M., Everett Jones, S., Barrios, L., David-Ferdon, C., & Holt, M. (2015). Association between Bullying Victimization and Health Risk Behaviors among High School Students in the United States.
- Filak, V. F., & Sheldon, K. M. (2003). Student psychological need satisfaction and college teacher-course evaluations. *Educational psychology, 23*(3), 235-247.
- Golmaryami, F. N., Frick, P. J., Hemphill, S. A., Kahn, R. E., Crapanzano, A. M., & Terranova, A. M. (2016). The social, behavioral, and emotional correlates of bullying and victimization in a school-based sample. *Journal of abnormal child psychology, 44*(2), 381-391.
- Hein, V., Koka, A., & Hagger, M. S. (2015). Relationships between perceived teachers' controlling behaviour, psychological need thwarting, anger and bullying behaviour in high-school students. *Journal of adolescence, 42*, 103-114.
- Henderlong, J., & Lepper, M. R. (2002). The effects of praise on children's intrinsic motivation: a review and synthesis. *Psychological bulletin, 128*(5), 774.
- Hollembek, J., & Amorose, A. J. (2005). Perceived coaching behaviors and college athletes' intrinsic motivation: A test of self-determination theory. *Journal of applied sport psychology, 17*(1), 20-36.
- Klassen, R. M., Perry, N. E., & Frenzel, A. C. (2012). Teachers' relatedness with students: An underemphasized component of teachers' basic psychological needs. *Journal of Educational Psychology, 104*(1), 150.
- Niemiec, C. P., Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2009). The path taken: Consequences of attaining intrinsic and extrinsic aspirations in post-college life. *Journal of research in personality, 43*(3), 291-306.
- Panayiotis, S. T. A. V. R. I. N. I. D. E. S., Anna, P., Charalambos, T., & Chrysostomos, L. (2010). Prevalence of bullying among Cyprus elementary and high school students. *International Journal of Violence and School, 11*, 114-128.
- Pelletier, L. G., & Sharp, E. C. (2009). Administrative pressures and teachers' interpersonal behaviour in the classroom. *Theory and Research in Education, 7*(2), 174-183.
- Reeve, J. (2012). A self-determination theory perspective on student engagement. In *Handbook of research on student engagement* (pp. 149-172). Springer US.
- Reeve, J., & Halusic, M. (2009). How K-12 teachers can put self-determination theory principles into practice. *Theory and Research in Education, 7*(2), 145-154.

- Rigby, K. (2002). *New perspectives on bullying*. Jessica Kingsley Publishers.
- Roland, E. (2002). Aggression, depression, and bullying others. *Aggressive Behavior*, 28(3), 198-206.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definitions and new directions. *Contemporary educational psychology*, 25(1), 54-67.
- Skinner, E. A., & Wellborn, J. G. (1994). Coping during childhood and adolescence: A motivational perspective.
- Soenens, B., Sierens, E., Vansteenkiste, M., Dochy, F., & Goossens, L. (2012). Psychologically controlling teaching: Examining outcomes, antecedents, and mediators. *Journal of Educational Psychology*, 104(1), 108.
- Swearer, S., & Hymel, S. (2015). Bullying and Discrimination in Schools: Exploring Variations across Student Subgroups. *School Psychology Review*, 44(4), 504.
- Tanaka, T. (2001). The Identity Formation of the Victim of Shunning. *School Psychology International*, 22(4), 463-476.
- Urdan, T., & Schoenfelder, E. (2006). Classroom effects on student motivation: Goal structures, social relationships, and competence beliefs. *Journal of school psychology*, 44(5), 331-349.

